11. huhtikuuta 2025

Kirjallinen asiantuntijalausunto
Emma Hakala, Ulkopoliittinen instituutti
Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta

Asia: VNS 7/2024 vp Valtioneuvoston selonteko YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta, valiokunnan pyynnöstä erityishuomio sotien ja puolustusteollisuuden ympäristövaikutuksissa

Lausunnon päähuomiot:

- Sodat ja puolustusteollisuus aiheuttavat merkittäviä ympäristövahikoja ja ilmastopäästöjä, jotka heikentävät edellytyksiä kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseen maailmanlaajuisesti
- Vallitsevassa turvallisuus- ja geopoliittisessa tilanteessa kestävän kehityksen turvaaminen Euroopassa edellyttää väistämättä myös puolustuksen vahvistamista.
- Kiihtyvä asevarustelu ja puolustusteollisuus vaativat yhteiskunnan voimavaroja ja suurella todennäköisyydellä ohjaavat niitä pois ilmasto-, ympäristö- ja muiden kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisesta.
- Äärimmillään tinkiminen ympäristö- ja hyvinvointitavoitteista alkaa heikentää edellytyksiä ylläpitää yhteiskunnan vakautta ja sietokykyä ja siten myös kansallista turvallisuutta ja puolustuskykyä. Siksi on tärkeää, että kestävän kehityksen edistämiseen panostetaan sotilaallisen varautumisen ohessa.
- Ennakointi- ja varautumistoimet sotilaallisen uhkan sekä ympäristökriisiin suhteen voivat joiltain osin myös hyödyttää toisiaan. Tällöin voi olla mahdollista saavuttaa niin kokonaisturvallisuuden kuin kestävän kehityksen kannalta hyödyllisiä ratkaisuja.

YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030 muuttuvassa geopoliittisessa tilanteessa

Valtioneuvoston selonteko YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta julkaistaan erilaisessa geopoliittisessa ja turvallisuustilanteessa kuin missä toimintaohjelma on laadittu. On selvää, että turvallisuusympäristön muutos vaikuttaa myös kestävän kehityksen tavoitteisiin ja niiden edistämisen mahdollisuuksiin Suomessa. Tässä lausunnossa huomioidaan erityisesti Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa ja siitä Euroopassa aiheutunut puolustuskyvyn vahvistamisen tarve, jota entisestään lisäävät Yhdysvaltojen suunnitelmat vähentää osallistumistaan Euroopan puolustukseen. Näitä tekijöitä on lausunnossa tarkasteltu valiokunnan pyynnön mukaisesti ympäristövaikutusten näkökulmasta.

Sotien ja puolustusteollisuuden ympäristövaikutukset

Sodat ja puolustusteollisuus kuormittavat ympäristöä monin tavoin. Yhtäältä sodista aiheutuu ympäristölle suoria vaikutuksia, kuten maaperän ja veden pilaantumista, ilmansaasteita ja ekosysteemien tuhoutumista. Esimerkiksi Ukrainassa teollisuuslaitosten pommitukset ovat aiheuttaneet mittavia raskasmetallien päästöjä maaperään ja vesistöihin. Pommitukset ovat nostaneet ilmansaasteiden pitoisuuksia paitsi Ukrainassa myös Keski-Euroopassa, mikä lisää sydän-, verisuoni- ja hengityssairauksien riskiä. Kahovkan padon räjäytys muutti Dnepr-joen ekosysteemiä mahdollisesti pysyvästi ja vei kasteluveden laajalta alalta viljelymaata. Sodat lisäävät myös kasvihuonekaasupäästöjä ja kiihdyttävät siten ilmastonmuutosta. Venäjän hyökkäyssodan on arvioitu aiheuttaneen tähän asti päästöjä noin 230 metrisen hiilidioksidiekvivalenttitonnin verran (MtCO2e), mikä vastaa noin kuusinkertaisesti Suomen vuotuisia päästöjä.

Sota tuhoaa ympäristöä myös epäsuorasti, kun kriittinen infrastruktuuri jää vaille kunnossapitoa. Syyriassa sisällissodan aikana öljyteollisuus rapistui, mutta aseelliset ryhmät ja siviilit perustivat epävirallisia öljynjalostamoja, joiden tuotannosta aiheutui öljy- ja kemikaalipäästöihin. Ukrainassa on paljon hylättyjä ja sodan myötä huoltoa vaille jääneitä kaivoksia sekä satoja varastoja kaivostoiminnasta kertyvälle ongelmajätteelle, joka jokiin päätyessään voi leviää laajalle alueelle, myös yli rajojen esimerkiksi Moldovaan ja Asovanmereen. Jemenissä sotatoimet ovat tuhonneet vesi-infrastruktuuria ja altistaneet miljoonia ihmisiä saastuneelle vedelle ja koleran kaltaisille kulkutaudeille.

Sotien ympäristötuhot jättävät pitkäaikaisen jäljen myös kestävään kehitykseen. Maaperään päätyneet miinat ja raskasmetallit voivat muuttaa pellot viljelykelvottomiksi ja havaitsemattomista esiintymistä koituu terveysriskejä paikalliselle väestölle jopa vuosikymmenien ajan. Esimerkiksi Belgian maaperässä on tutkimusten mukaan edelleen kupariesiintymiä ensimmäisen maailmansodan jäljiltä tuhoutuminen aiheuttaa vakavia terveysriskejä. Ensiarvoisen tärkeää onkin, että ympäristövahingot havaitaan ja korjataan jälleenrakennuksen yhteydessä, jotta haitat kestävälle kehitykselle saataisiin vältettyä.

Asevoimien toiminnalla ja puolustusteollisuudella on ympäristövaikutuksia myös sotien ulkopuolella. Arvioiden mukaan eri maiden puolustusvoimien toiminta aiheuttaa noin 5,5% globaaleista kasvihuonekaasupäästöistä. Yhdysvaltojen puolustusvoimat on maailman suurin yksittäinen öljynkuluttaja. Suurimpien asevalmistejien vuosittaiset yhteenlasketut päästöt kohoavat yli 500 MtCO2e, mikä on enemmän kuin esimerkiksi Brasilian vuosipäästöt. Aseteollisuus käyttää lisäksi luonnonvaroja, mukaan lukien harvinaisia maametalleja ja muita kaivannaisia, joita tarvitaan myös energiasiirtymän edistämiseen eli ilmastonmuutoksen hillitsemiseen. On selvää, että Euroopassa ja muualla maailmassa kiihtyvä asevarustelu tulee kasvattamaan kasvihuonekaasupäästöjä ja luonnonvarojen kulutusta.

Ympäristö- ja kestävyyshaittoja on mahdollista vähentää

Sotien ympäristövahinkojen arviointi ja korjaaminen on mahdollista mutta vaatii resursseja. YK:n ympäristöjärjestö UNEP on tehnyt konfliktienjälkeisiä ympäristövahinkojen arviointeja eri puolilla maailmaa, kuten entisen Jugoslavian alueella, Sudanissa, Afganistanissa ja Gazassa. Kansainvälisiä velvoitteita tai mekanismia ympäristövahinkojen arvioinnista niiden korjaamiseen ei kuitenkaan ole olemassa. Esimerkiksi Ukrainassa ympäristöhaittoja seurataan

paikallisin voimin ja esimerkiksi Suomen tukemana jo sodan yhä kestäessä, mutta vahinkojen korjaaminen jälleenrakennuksessa edellyttää koordinaatiota ja rahoitusta, jota esimerkiksi EU voi olla edistämässä.

Puolustusvoimia ja aseteollisuutta on pyritty tuomaan kestävyystavoitteiden piiriin. Esimerkiksi Nato kehittää yhtenäistä laskentatapaa puolustusvoimien kasvihuonekaasupäästöille ja järjestöllä on hiilineutraaliustavoite vuoteen 2050 mennessä. Iso-Britannian puolustusvoimilla on laajamittainen kestävyys- ja ilmasto-ohjelma, jonka mukaan päästöjen vähentäminen voi myös parantaa asevoimien toimintakykyä. Yhdysvalloissa Pentagon on jo vuosien ajan kehittänyt energiatehokkaampia ratkaisuja, jotka vähentävät polttoaineen kulutusta ja voivat siten parantaa puolustusvoimien huoltovarmuutta. Myös asevalmistajilla, kuten Saabilla, BAE Systemsilla ja Lockheed Martinilla on kestävyysohjelmia ja velvoitteita vastuullisuusraportointiin.

Kestävyystavoitteiden edistäminen puolustussektorilla on kuitenkin hidasta ja hajanaista. Esimerkiksi salassapitovelvollisuudet haittaavat puolustusteollisuuden päästöraportointia. Lisäksi maanpuolustus on niin keskeinen osa kansallista turvallisuutta, että kestävyysnäkökulmat jäävät toissijaisiksi, etenkin nykytilanteessa, jossa asevarustelu tapahtuu kiireellisesti ja epävarmassa turvallisuusympäristössä. Viimeaikaiset maailmanpoliittiset tapahtumat ovat myös heikentäneet vastuullisuuskysymysten painoarvoa, ja varsinkin Yhdysvalloissa ympäristöön liittyvää sääntelyä pikemmin puretaan. Puolustusteollisuudesta ei missään olosuhteissa saada päästötöntä, mutta nykytilanteessa ympäristövaikutusten hillintään ei myöskään välttämättä erityisesti tulla pyrkimään.

Kestävän kehityksen turvaaminen edellyttää kokonaisharkintaa

Euroopassa nyt tapahtuvan asevarustelun, puolustusteollisuuden kasvun ja asevoimien lisääntyvän aktiivisuuden seuraukset eivät ole ympäristön tai kestävän kehityksen kannalta täysin yksioikoisia. Vallitsevassa turvallisuus- ja geopoliittisessa tilanteessa on perusteltua todeta, että kestävän kehityksen turvaaminen Euroopassa edellyttää myös puolustuksen vahvistamista.Toteutuessaan sota tai esimerkiksi Venäjän vaikutuksen merkittävä kasvu Euroopassa uhkaisi ilmasto- ja ympäristötavoitteita sekä laajemmin kestävää kehitystä, kuten tasa-arvoa ja sosiaalisia oikeuksia. Varautuminen ja aseellisen pelotteen vahvistaminen turvaavat myös näitä yhteiskunnan perusarvoja.

On kuitenkin myös selvää, että asevarustelu kuluttaa yhteiskunnan voimavaroja ja ohjaa niitä pois ilmasto-, ympäristö- ja muiden kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamisesta. Erityisesti kun julkista kulutusta joka tapauksessa leikataan, joudutaan eri alojen investointien välillä tekemään valintoja. Puolustuskyvyn vahvistamiselle on koko Euroopan laajuisesti niin suuri ja perusteltu tarve, että sekä Suomi että EU päätyvät todennäköisesti painottamaan teollisuuspolitiikassaan sotilaallista puolustuskykyä. Tällöin sivuun helposti jää juuri ympäristön kestävyyden parantaminen, joka myös edellyttäisi päämäärätietoista teollisuuspolitiikkaa.

Nykytilanteessa ympäristökriisi voi harhaanjohtavasti näyttää vähemmän kiireiseltä kysymykseltä. Ilmastotavoitteista joustaminen tai edes nykyisten sitoutumusten toteuttamatta jättäminen johtavat kuitenkin Hallitustenvälisen ilmastopaneelin (IPCC) kokoaman tutkimustiedon perusteella merkittävästi turvattomampaan ja heikommin ennakoitavaan maailmaan. Esimerkiksi Euroopassa viime vuosina nähtyjen tulvien ja metsäpalojen kaltaiset

ympäristökatastrofit tulevat toistumaan entistä useammin ja voimakkaampina. Tämä voi aiheuttaa muun muassa pulaa ja kilpailua kriittistä luonnonvaroista, energiantuotannon, maatalouden ja muiden elintärkeiden toimintojen vaarantumista, toimitusketjujen häiriöitä sekä yhteiskunnan kasvavaa epävakautta.

Äärimmillään tinkiminen ympäristö- ja hyvinvointitavoitteista heikentää edellytyksiä ylläpitää yhteiskunnan resilienssiä ja siten myös kansallista turvallisuutta ja puolustuskykyä. Vakavat toimitusketjujen häiriöt voivat etenkin sotilaallisen kriisin olosuhteissa uhata esimerkiksi polttoaineen saatavuutta, vaikka puolustusvoimien huoltovarmuus olisikin pyritty turvaamaan. Toistuvat ympäristökatastrofit heikentävät väestön henkistä kriisinkestävyyttä sietokykyä, ja niihin reagoiminen voi sitoa myös puolustusvoimien resursseja.

Panostukset ympäristön kestävyyteen puolestaan voisivat parantaa puolustuskykyä. Energiatehokkuus vähentää polttoaineen tarvetta ja siten tukee huoltovarmuutta. Kestävien ratkaisujen käytön lisääminen teollisuudessa, kuten puolustussektorille tärkeässä teräksentuotannossa, parantaa pidemmällä tähtäimellä niiden kilpailukykyä ja voi lisätä omavaraisuutta tuotantoprosessiin tarvittavien materiaalien suhteen. Pohjimmiltaan kuitenkin kasvava puolustusteollisuuden tuotanto ja planeetan ekologinen kantokyky ovat ristiriidassa - ja siten Suomen hyvä edistys kestävän kehityksen tavoitteissa uhattuna. Siksi on tärkeää, että ympäristötavoitteita pystytään edistämään kiihtyvän sotilaallisen varautumisen ohessa.

Kunnioittavasti,

Emma Hakala
Vanhempi tutkija
Ulkopoliittinen instituutti
emma.hakala@fiia.fi
+358 50 464 9177